

II

SSKJ KOT LEKSIKOLOŠKI VIR ZA DRUGE SLOVARJE

DOI 10.57589/srl.v70i4.4090

UDK 811.163.6'374

Lara Godec Soršak

Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani

lara.sorsak@pef.uni-lj.si

TEORETIČNI POGLED NA ŠOLSKI SLOVAR

V prispevku predstavljamo zgodovino šolskega slovarja na Slovenskem – od začetnih pobud za nastanek tovrstnega slovarja do idejne zasnove in končne uresničitve. Osredotočamo se na šolski slovar za učence od 1. do 5. razreda osnovne šole, predstavljamo izhodišča za nastanek tega slovarja in portal *Franček*, v okviru katerega je od leta 2021 na voljo *Šolski slovar slovenskega jezika* (*ŠSSJ*).

Ključne besede: slovar, portal *Franček*, razredna stopnja, slovenščina

In this paper we present the history of the school dictionary in Slovenia from the first initiatives to create such a dictionary, through its conception, to its final introduction. We focus on the school dictionary for students of the 1st to 5th grade of primary school, presenting the starting points for the creation of such a dictionary and the *Franček.si* portal, where the *Šolski slovar slovenskega jezika* (The school dictionary of the Slovenian language) has been available since 2021.

Keywords: dictionary, the *Franček.si* portal, primary school, Slovenian language

1 Uvod

Prve (angleške) splošne enojezične slovarje so sestavili učitelji kot učni pripomoček za izobraževanje učencev in drugih nešolanih ljudi, torej je bil prvotni namen slovarjev pedagoški in v tem smislu so šolski slovarji stari toliko, kot je stara leksikografija (Landau 2001: 25, 47). Večina metaleksikografov v svojih delih obravnava splošne enojezične slovarje in jih primerja z enojezičnimi za učence tujega jezika ali z dvojezičnimi, le redki obravnavajo slovarje, namenjene otrokom (Béjoint 2010: 48). Po Tarpu in Gouwsu (2012: 334, 335) so vzroki za slednje slabša slovarska kultura, različna uvrstitev šolskih slovarjev v raznih tipologijah in to, da šolski slovar ni natančno definiran.

Terminologija v zvezi z vrstami slovarjev, namenjenih otrokom, ni poenotena in (tuji in domači) avtorji uporabljajo različna poimenovanja. Tarp (2011) opozarja, da se termini *pedagoški*, *didaktični*, *šolski slovarji*, *slovarji za učence tujega jezika* in *otroški slovarji*¹ uporabljajo v raznih pomenih in različno glede na avtorje in države, zato poziva k rabi ustrezne terminologije. Skuša jih definirati ter si prizadeva za njihovo ustrezno in poenoteno rabo. Za *otroške* in *šolske slovarje* pravi, da je med njimi težko določiti ločnico. Tudi na drugem mestu s soavtorjem (Tarp, Gouws 2012: 335) opozarjata na neenotno rabo izrazov *otroški* in *šolski slovar*: prvi se pogosto uporablja za slovarje,

¹ V nadaljevanju se osredotočamo na izraza *otroški* in *šolski slovarji*.

namenjene predšolskim otrokom, čeprav nekateri naslovi kažejo, da so namenjeni tudi učencem; in obratno, izraz *šolski slovar* se uporablja za slovarje, sestavljene za rabo v šoli, in prav tako za tiste, namenjene predšolskim otrokom. Avtorja ugotavljata, da je v najširšem pomenu šolski slovar vsak slovar, ki se uporablja v šoli, čeprav bi ga bilo po njunem mnenju treba razumeti kot slovar, ki je načrtovan in sestavljen posebej za šolsko rabo. Definirata ga kot »slovar, ki je primarno namenjen učencem in jim pomaga pri reševanju težav, povezanih z njihovim šolskim delom« (Tarp, Gouws 2012: 336).

Glede na starost ciljnega uporabnika Tarp (2011: 228) predlaga naslednjo tipologijo: predšolski, šolski in srednješolski slovar. Smiselno in potrebno je, da se termini jasno definirajo in poenoteno uporabljajo. Tarpovi predlogi so logični, pogrešamo pa poseben izraz za slovarje, namenjene učencem na nižji stopnji osnovnošolskega izobraževanja. Kot je namreč pokazala analiza nekaterih tujih in domačih slovarjev, namenjenih mlajšim osnovnošolcem (Godec Soršak 2015, 2019), se ti po izgledu, obsegu geslovnika in mikrostrukturi pomembno razlikujejo od šolskih slovarjev, namenjenih starejšim osnovnošolcem in srednješolcem. V naslovih slovarjev, namenjenih mlajšim osnovnošolcem, sta npr. pridevnika *prvi*, *mali*, a se nam ne zdita ustrezna,² zato smo predlagali izraz *otroški šolski slovar* (v nadaljevanju OŠS), s katerim se nakaže, da je slovar namenjen mlajšim učencem (Godec Soršak 2019). Ta pa se pri nastanku šolskega slovarja, namenjenega učencem od 1. do 5. razreda, na portalu *Franček* ni vpeljal.

Prepričanje, da je kateri koli slovar manjšega formata ali obsega primeren za otroke in da poenostavljeno besedišče ni potrebno, je prevladovalo do začetka 20. stol. (Landau 2001: 25). Kasneje pa so avtorji (npr. Svensén 2009: 29; Wild idr. 2013: 206) začeli poudarjati, da slovarji, namenjeni otrokom, ne smejo biti le skrajšane in poenostavljene različice slovarjev za odrasle, ampak se morajo vsebinsko razlikovati od njih.

2 Šolski slovar na Slovenskem

Na tujem tržišču je veliko zelo različnih slovarjev, namenjenih otrokom. V slovenščini pa pred nastankom portala *Franček*, ki je prosto dostopen od l. 2021, šolskega slovarja za učence predmetne stopnje in dijake nismo imeli; namesto tega se je tudi po učnem načrtu za slovenščino iz l. 2011 uporabljal *SSKJ*. Več avtorjev, mdr. M. Kaučič Baša (2001: 189), Weiss (2001: 180), Stabej idr. (2008: 4), T. Rozman (2008: 1317, 2009: 126, 2010: 17, 91, 262), Stabej in Rozman (2011: 54), je problematiziralo šolsko rabo *SSKJ* z utemeljitvami, da je ta slovar zastarel, prezahteven za učence ter da ne upošteva njihovih potreb in zmožnosti za učinkovito rabo. T. Rozman (2008: 1317) izpostavlja (ne)razumljivost pomenskih razlag in označevanja. Tudi Kosem (2006: 26) izpostavlja zahteven jezik pomenskih razlag v *SSKJ*, ki kot »ciljnega uporabnika predvideva jezikovno nadpovprečno sposobnega maternega govorca slovenščine«. M. Ožbot (2015: 41) je razmišljala o funkcionalnosti jezikovnih priročnikov, upoštevaje ciljnega uporabnika. Po njenem mnenju (Ožbot 2015: 41) je *SSKJ* »reprezentativen in

² *Prvi* bi lahko pomenil tudi, da gre za šolski slovar, ki je v določenem jeziku prvi te vrste, *mali* pa je povezan z obsegom geslovnika in ne izraža nujno ciljnega uporabnika, npr. *mali* ali *veliki angleško-slovenski slovar*.

najobsežnejši slovar slovenskega jezika [in kot tak] predvideva kar najširši mogoči krog uporabnikov [...], [vendar] ne more biti funkcionalen za vse njihove različne skupine«, med njimi ne za »šolsk[o] populacij[o], ki bi ji bolje služil šolski slovar s posebnim izborom gesel in z njihovo ustrežno obravnavo«. Ker *SSKJ* ni bil zasnovan kot slovar, namenjen (izključno) učencem/dijakom, nekatere izmed zgornjih kritik niso upravičene.

2.1 Potreba po slovenskem šolskem slovarju

Pred nastankom portala *Franček* pa je obstajalo nekaj šolskih slovarjev, namenjenih mlajšim učencem, tj. učencem na razredni stopnji. *Moj prvi slovar* (Šubic, Sivec 2002), *Moj slovar* (Hanuš idr. 2000) in *Besede nagajivke* (Kokalj 2002) so oblikovno privlačni in dobro zamišljeni, vendar skromni po obsegu in z leksikografskega stališča premalo dosledni. Primerni so za prvi stik učencev s slovarjem v tem smislu, da ti spoznajo, kaj je slovar in kako se rabi. Zaradi preskromnega obsega pa verjetno niso priročni za to, da bi učenci v njih dejansko iskali besede, katerih pomena ne razumejo.³ Škoda je, da jih po rezultatih raziskave M. Čebulj (2013) učitelji ne poznajo oz. po rezultatih raziskave L. Godec Soršak (2019) sicer poznajo, vendar jih pri pouku malo uporabljajo. Gledano s sodobnega vidika, je njihova pomanjkljivost tudi to, da so vsi samo v tiskani obliki.

Ideja o potrebi po slovenskem šolskem slovarju je sicer nastala že pred več kot 20 leti. Weiss (2001: 181) ga je predlagal v treh stopnjah: »osnovnošolskega za nižjo stopnjo« (tj. za učence 4. in 5. razreda), »osnovnošolskega za višjo stopnjo« (tj. za »zadnje razrede« OŠ) in »srednješolskega«. Stopenjska zasnovanost slovarja naj bi zagotavljala kontinuiteto, slovenski jezik bi moral biti v takem slovarju »predstavljen privlačno in nevsiljivo«, poleg tega bi moral slovar pripravljati uporabnike »na delo z enojezičnim razlagalnim slovarjem, s slovarskim delom Slovenskega pravopisa in z drugimi slovarji« (Weiss 2001: 181). Potrebo po šolskem slovarju je nato ponovno obudila T. Rozman (2010). V okviru svoje disertacije je skušala odgovoriti na vprašanja, zakaj naj učenci uporabljajo enojezični razlagalni slovar, kako in kakšen naj bo. V raziskavi se je osredotočila na pomenske razlage, in sicer je preverjala, kako so tiste iz *SSKJ* in na novo napisane razumljive učencem 2. in 3. vzgojno-izobraževalnega obdobja (v nadaljevanju VIO) ter dijakom.

2.2 Izhodišča za zasnovo šolskega slovarja za učence na razredni stopnji (OŠS)

Po zgledu *Prvega šolskega rječnika hrvatskoga jezika*⁴ (Čilaš Šimpraga idr. 2008), po pregledu nekaterih tujih in domačih šolskih slovarjev, po anketiranju učiteljev razrednega pouka in učiteljev slovenščine o rabi slovarja in o potrebi po šolskem slovarju ter po anketiranju učencev 3. in 6. razreda o tem, kako se znajdejo v slovarskem sestavku, je L. Godec Soršak (2019) oblikovala izhodišča za zasnovo šolskega slovarja, namenjenega učencem na razredni stopnji in prilagojenega njihovim spoznavno-jezikovnim zmožnostim. V nadaljevanju povzemamo ta izhodišča (Godec Soršak 2019: 280–303).

³ Za podrobnejšo analizo slovenskih otroških šolskih slovarjev gl. Godec Soršak (2015).

⁴ Namenjen je učencem 1. in 2. razreda osnovne šole.

2.2.1 Potreba po OŠS

Še pred nastankom portala *Franček* je več raziskav o rabi slovarjev pri pouku v slovenskem prostoru (npr. Stabej idr. 2008; Rozman 2010; Čebulj 2013; Godec Soršak 2019) pokazalo, da učitelji in učenci uporabljajo slovar, najpogosteje *SSKJ* (celo že v 1. razredu), vendar učitelji tudi menijo, da bi potrebovali enojezični slovar, posebej namenjen šolarjem.⁵ Obstoječih šolskih slovarjev (*Moj prvi slovar*, *Moj slovar* in *Besede nagajivke*) večinoma ne poznajo ali pa jih ne uporabljajo.

2.2.2 Opredelitev OŠS

OŠS bi bil enojezični razlagalni slovar, namenjen učencem od 1. do 5. razreda oz. na razredni stopnji OŠ, zato naj bi se izbira gesel, slog pisanja pomenskih razlag, količina drugih podatkov o geslih, zgradba slovarskega sestavka, način predstavitve in izgled slovarja razlikovali od tistih v slovarjih za odrasle. Značilnosti obstoječih OŠS so, da so oblikovno privlačni, barvni in obogateni z ilustracijami oz. avdio-vizualnim gradivom, geslovnik in besedišče sta prilagojena zmožnostim ciljnega uporabnika, pomenske razlage so preprostejše in sestavki vsebujejo manj podatkov o besedah. V knjižnih izdajah jih spremljajo delovni zvezki in učni listi, v elektronskih različicah pa razne rubrike in povezave z nalogami za usvajanje besedišča in/ali za učenje rabe slovarja.

2.2.3 Namen OŠS

Učenci na razredni stopnji bi OŠS uporabljali predvsem za preverjanje pomena besed,⁶ njihovega zapisa in izgovora ter za seznanjanje z rabo slovarja kot uporabnega jezikovnega priročnika. Poudarek je torej predvsem na uporabni (Stabej 2009: 119; Svensén 2009: 1) in jezikovnodidaktični vlogi tega priročnika.

2.2.4 Oblika OŠS

OŠS naj bi bil v elektronski različici. Ta je sodobna in ima v primerjavi s tiskano obliko številne prednosti, npr. enostavna in pogostejša raba, hitrejša in lažja iskanje, shranjevanje ogromne količine podatkov, zvočni posnetki, videoposnetki, pogostejše posodobitve, večravninski prikaz vsebine, povratna informacija uporabnikov in o uporabnikih ... (Landau 2001; Jackson 2003; Svensén 2009; Béjoint 2010; Lew, de Schryver 2014).⁷ Uporabnik se ne uči le rabe slovarja kot takega, ampak pridobiva tudi večšine za učinkovito uporabo računalniškega iskalnega orodja in razvija svojo

⁵ V raziskavi L. Godec Soršak (2019) je potrebo po OŠS izrazilo 62,4 % učiteljev, ki so sodelovali v anketi.

⁶ Kot pravi Landau (2001: 8–9), je osnovni namen enojezičnega slovarja z besedami, ki so lahko razumljive, razložiti, kaj pomenijo druge besede, in prikazati, kako se uporabljajo.

⁷ Kot poudarja T. Rozman (2010: 260), elektronska različica slovarja ne sme biti le prenesena knjižna oblika, ampak mora biti obogatena s privlačnimi interaktivnimi vsebinami za učenje besedišča.

digitalno pismenost ter se navaja na kasnejšo rabo slovarjev, namenjenih odraslim, npr. na spletnem portalu *Fran*.

2.2.5 Zunanja zgradba OŠS

Ker se bo večina učencev prvič srečala s slovarjem, jih je treba seznaniti z njegovo zgradbo in zgradbo slovarskih sestavkov. Ta bi bila predstavljena v uvodu oz. navodilih za rabo slovarja, ki morajo upoštevati spoznavne zmožnosti ciljnih uporabnikov in biti torej razumljiva, pregledna in oblikovno privlačna. Priporočljivo je ob več primerih prikazati zgradbo slovarskih sestavkov, in sicer grafično nazorno, z okvirčki in puščicami. Del slovarja bi bile tudi razne jezikovne naloge in naloge za spoznavanje zgradbe slovarja in učinkovito iskanje po njem.

2.2.6 Izbira besed za geslovnik

Sestava geslovnika je zelo pomembna; z njim sta zagotovljeni večja enotnost in doslednost, zmanjša se vpliv individualne presoje in subjektivnih lastnosti posameznika (Žele 2009: 75). Nastal naj bi na podlagi korpusa (Landau 2001: 286; Atkins, Rundell 2008: 96; Béjoint 2010: 198). Ker se besedišče otrok razlikuje od besedišča odraslih oz. pisanje za otroke se razlikuje od pisanja za odrasle (Wild idr. 2013: 190), bi potrebovali poseben korpus z besedili za otroke, stare 6–10 let, in korpus z besedili, ki so jih napisali otroci. Tak korpus bi moral vsebovati besedila iz učnega gradiva, ker naj bi bil geslovnik šolskih slovarjev zasnovan na besedišču, ki je v učnem gradivu vseh šolskih predmetov (npr. Atkins, Rundell 2008: 184; Béjoint 2010: 47). Osnovno merilo za izbiro besede je navadno pogostost v ustreznem korpusu, ni pa edino. Poleg pogostosti bi bilo treba upoštevati še dvoje: tematski vidik, tj. da se beseda uporablja v učnem gradivu predmetnih področij in naj bi jo učenci po učnem načrtu posameznih predmetov poznali; in jezikovni vidik, pri katerem bi upoštevali jezikovno posebnost besede, zaradi katere bi bilo besedo smiselno uvrstiti v geslovnik, npr. težji zapis, nepredvidljiva oblika, npr. *globlji*, nadomestna osnova, npr. *človek – ljudje*.

2.2.7 Besedne vrste in znanamovanost

V OŠS bi bili kot gesla samostalniki, glagoli, pridevniki in prislovi. Odločitev o uvrščenosti omenjenih besednih (pod)vrst v OŠS podpira navedba učiteljev v anketi, katere besede iščejo učenci v slovarjih. V geslovnik bi uvrstili predvsem knjižne besede. Ker učenci v 1. in 2. VIO ločujejo le med knjižnim in neknjižnim jezikom, podrobnejše zvrstno-slogovne zaznamovanosti ne bi bilo.

2.2.8 Prozodične lastnosti

V e-OŠS bi bila izgovarjava zvočno posneta, da bi učenec slišal knjižni izgovor gesla in pregibnih oblik, navedenih ob njem. Geslo ne bi bilo opremljeno z naglasnim znamenjem, ker ciljni uporabniki po učnem načrtu še ne poznajo pomena teh znamenj.⁸ Za učence od 1. do 5. razreda je pomembno predvsem uporabno znanje, tj. kako besedo izgovorimo, to pa bi slišali na posnetku.

2.2.9 Slovnčni kvalifikatorji in pregibne oblike

V slovarskih sestavkih v OŠS ne bi bilo slovnčnih kvalifikatorjev. V 1. in 2. VIO je po učnem načrtu za slovenščino poudarek na uporabnem znanju in praktičnem obvladovanju slovnice; jezikoslovne izraze *samostalnik*, *pridevnik*, *moški*, *ženski* in *srednji spol*, *ednina*, *dvojina*, *množina*, *edninski*, *množinski samostalnik* morajo poznati učenci v 5. razredu, izraza *glagol* (*sedanjik*, *preteklik*, *prihodnjik*, *nedoločnik*, *namenilnik*) in *prislov* ter sklone pa v 6. razredu. Večina ciljnih uporabnikov torej ne pozna izrazov, povezanih z besedno vrsto in spolom, zato bi bili taki slovnčni kvalifikatorji odveč. Poleg tega bi bil OŠS namenjen predvsem razlagi pomena besed, ne iskanju/preverjanju slovnčnih podatkov v njem. Pri samostalnikih predlagamo navedbo oblik v dvojini in množini. To bi bilo koristno predvsem zaradi samostalnikov, pri katerih se osnova spremeni, npr. *volkovi*, ki imajo nadomestno osnovo, npr. *ljudje*, ali v imenovalniku dvojine/množine drugačno končnico od pričakovane, npr. *zobje*. Pri pridevniki, ki se stopnjujejo, bi bila navedena primernik in presežnik, npr. *pogumen*, *pogumnejši*, *najpogumnejši*. Oblik za spol ne bi navajali, ker menimo, da učenci pri uporabi s tem nimajo težav. Pri glagolih bi bile poleg nedoločnika navedene še oblike za sedanjik, preteklik in prihodnjik, in sicer za 1. osebo ednine, ker se nam zdi, da se s to učenci najbolj identificirajo, npr. *pisati* – *pišem*, *pisal/pisala sem*, *pisal/pisala bom*, z oblikovnega vidika pa se pri drugih oblikah glede na spol in število spremeni le končnica deležnika -l, npr. *pisali so*. Pri glagolih, pri katerih oblika za 1. osebo ednine ni smiselna, bi bile oblike za 3. osebo ednine srednjega spola, npr. *deževati* – *dežuje*, *deževalo je*, *deževalo bo*. Čeprav morajo učenci izraze, povezane s časom, poznati šele v 6. razredu, so te oblike koristne zaradi uporabnega znanja. Oblik za velelnik ne bi dodajali, ker menimo, da se v primerjavi s preteklikom/prihodnjikom redkeje uporabljajo, poleg tega se velelnik pri pouku obravnava šele v 7. razredu. Pri prislovih bi bilo geslo, pri načinovnih prislovih pa bi navedli še oblike za stopnjevanje, npr. *hitro*, *hitreje*, *najhitreje*.

2.2.10 Pomenske razlage

Pomenske razlage so najpomembnejša sestavina slovarskega sestavka. Pogosto je v analizi teh v raznih slovarjih lažje izpostaviti nekaj manj primernih in jih komentirati kot pa opredeliti, katere bi bile ustrezne. Pomenske razlage bi bile v obliki povedi in bi

⁸ Mesto naglasa, naglašeni samoglasnik in njegovo trajanje morajo poznati učenci v 3. VIO.

temeljile na leksikografskih. Kadar bi bilo to smiselno, bi bile sopomenske.⁹ Izhajali bi iz pomenskih razlag v *SSKJ2*, vendar bi bile te poenostavljene oz. prilagojene.

2.2.11 Zgledi

Pomenski razlagi bi sledili zgledi v obliki povedi. Menimo, da si učenci na podlagi povedi lažje predstavljajo rabo kot ob primeru v obliki besedne zveze. Zgledi prikažejo rabo besede v določenem pomenu, dopolnjujejo in nadgradijo pomensko razlago ter obenem prikazujejo podatke o kolokacijah in slovnične podatke (Landau 2001: 208; Drstvenšek 2003: 77). Uporabniku pomagajo pri tem, da beseda vstopi v njegovo aktivno besedišče. Po mnenju Rundella (1998 v Svensén 2009: 285) bi ubrali srednjo pot: če bi v korpusu/gradivu našli naravne in tipične primere, ki jasno kažejo to, kar je potrebno, bi jih uporabili, sicer bi jih prilagodili. Poseganje v primere je smiselno tudi zato, ker bi učenci ob OŠS razvijali svojo jezikovno zmožnost, zato naj bi bili zgledi jezikovno pravilni in slogovno ustrezni.

2.2.12 Stalne besedne zveze

Stalne besedne zveze, npr. *rojstni dan*, *gozdni sadež*, ne bi bile samostojna gesla, ker to ni običajno za slovenske slovarje. Bile bi ob koncu sestavka, tipografsko ločene (za določenim simbolom in napisane z drugo barvo pisave) od drugega dela sestavka. Navedene bi bile v slovarskih sestavkih, v katerih bi bilo geslo jedro besedne zveze, tj. *rojstni dan* v sestavku z geslom *dan*.

2.2.13 Frazemi

Več avtoric (npr. Kržišnik 1994; Blažić 1997; Cabassut 1997; Häcki Buhofer 2004) predlaga, da naj se frazemi obravnavajo pri pouku. Ne glede na to, da se po učnem načrtu za slovenščino sistematična obravnava frazemov predvideva v 7. razredu, se ti uporabljajo že v učnem gradivu za slovenski jezik od 2. razreda dalje, otroci vseh starosti pa se z njimi srečujejo v umetnostnih in neumetnostnih besedilih (zlasti v poljudnoznanstvenih in v reklamah). Frazemi bi bili v OŠS vključeni, ker njihov pomen ni predvidljiv, ampak se jih moramo naučiti; ker se preverjanje razumevanje njihovega pomena pojavlja v učnem gradivu za 1. in 2. VIO; ker se frazemi in njihove prenovitve uporabljajo v umetnostnih in neumetnostnih besedilih, namenjenim otrokom razredne stopnje; ker so otrokom privlačni in zabavni in ker jih z malo truda tudi razumejo (Béjoint 2010; Kržišnik 1994; Blažić 1997; Cabassut 1997). V slovarju bi bili tisti, ki so zvrstno nezaznamovani.

2.2.14 Slikovno gradivo

Ena izmed osnovnih značilnosti, po katerih se OŠS loči od drugih slovarjev, je slikovno gradivo. To v slovarju ni samo zato, da priročnik izgleda privlačnejši, ampak

⁹ Npr. *Zalučati pomeni vreči.*

tudi dopolnjuje pomensko razlago. V OŠS bi težili k temu, da bi bila v vsakem slovarskem sestavku ilustracija oz. fotografija.

2.2.15 Nadpomenke

V učnem gradivu za slovenski jezik je precej nalog, v katerih učenci iščejo nad- oz. podpomenke, in s tem razvijajo svojo poimenovalno zmožnost, tj. širijo svoje besedišče. Zato bi bila del sestavka rubrika *Besediščnik*, v kateri bi pri nekaterih geslih navedli podpomenke, npr. za skupine *orodje*, *listavec*, *barva* itd.; to bi bilo povezano z vsebino, ki se obravnava pri raznih učnih predmetih. V isti rubriki bi lahko, prav tako na podlagi učnega gradiva, pri določenih geslih dopisali so- in/ali protipomenke.

2.2.16 Seznam krajšav

Del OŠS bi bil seznam krajšav, čeprav morajo učenci ta jezikoslovni izraz poznati šele v 6. razredu. Razlogov za uvrstitev krajšav v OŠS je več: po D. E. Paynter idr. (2015: 16) učenci že v 2. in 3. razredu širijo svoje besedišče tudi s krajšavami, ki jih srečujejo v zapisanih besedilih; učenci nanje naletijo pri več predmetih in njihov zapis vpliva na razvijanje pravopisne zmožnosti; naloge s krajšavami so že v učnem gradivu za 5. razred. Krajšave ne bi bile del geslovnika, ampak bi bil seznam na voljo na posebni povezavi. V njem bi bile kratice, okrajšave in simboli (vključno za mere in uteži), ki se pogosto uporabljajo. Vir zanje bi bilo učno gradivo.

2.2.17 OŠS kot del spletnega portala

T. Rozman idr. (2015: 162) predlagajo izdelavo spletnega portala, na katerem bi se slovarske vsebine dopolnjevale z drugimi jezikovnimi (slovničnimi in pravopisnimi) vsebinami in bolj »šolskimi« razlagami, kvizi in nalogami ... Tudi sicer razne tuje šolske spletne slovarje spremlja didaktično gradivo. Če bi bil OŠS del spletnega didaktičnega portala, bi lahko ob njem ustvarili didaktične naloge in igre, npr. besedne igre, uganke, šale, križanke, besedne mreže, ker so te za razvijanje poimenovalne zmožnosti učinkovite in med učenci priljubljene (Paynter idr. 2002; Rot Vrhovec 2020). Ob njem bi lahko oblikovali rubrike za razvijanje jezikovne zmožnosti, npr. uporabniku razumljive razlage jezikovnih posebnosti in pravopisne namige.

3 Portal *Franček* in *ŠSSJ*

Na podlagi zgoraj omenjenih izhodišč je nato nastal koncept Špele Petric Žižić, ki je omogočal izdelavo *ŠSSJ* na portalu *Franček*. Nastali *ŠSSJ* je namenjen učencem na razredni stopnji, slovarski sestavki za učence predmetne stopnje in dijake pa temeljijo na

dvostopenjsko prilagojenih sestavkih iz *eSSKJ*¹⁰ oz. *SSKJ2*. S tem je nakazana potreba po večstopenjskem¹¹ šolskem slovarju.

3.1.1 Opredelitev *ŠSSJ*

ŠSSJ je »prvi slovenski znanstveno utemeljeni splošni razlagalni slovar, ki je namenjen učencem od 1. do 5. razreda osnovne šole. Obsega 2042 enobesednih slovarskih sestavkov. Dodani so jim frazemi in stalne besedne zveze s slovarskimi razlagami ter zgledi rabe« (Petrić Žižić 2022: iv). V e-obliki je prosto dostopen na portalu *Franček*.¹²

ŠSSJ v veliki meri sledi predlagani zasnovi L. Godec Soršak (2019), mestoma pa od nje tudi odstopa. Koncept slovarja temelji na uveljavljenih leksikografskih načelih in je usklajen s konceptom *SSKJ*, *SSKJ2* in *eSSKJ*, temeljnih priročnikov, ki jih bodo današnji osnovnošolci kasneje samostojno uporabljali; od omenjenih slovarjev se pomembno razlikuje predvsem zgradba pomenske razlage – vsi tipi so namreč v obliki povedi z iztočničnim leksemom v vlogi osebk (Petrić Žižić 2022: vi).¹³ Pri sestavljanju *ŠSSJ* je bil največji izziv izbira geslovnika. Ta je temeljil na *Korpusu šolskih besedil slovenskega jezika*, ki je bil ustvarjen posebej za sestavo šolskega slovarja in »obsega besedila učbenikov, otroškega leposlovja izbranih avtorjev in gradivo šolskih spisov« (Petrić Žižić 2022: v). Kot piše Š. Petrić Žižić (2022: iv), večji del geslovnika predstavljajo besede, ki jih učenci spoznavajo pri pouku. Besede (oz. njihovi pomeni), ki so tipične za določeno strokovno področje, imajo pred pomensko razlago oznako, poimenovano po določenem šolskem predmetu, npr. *pri družbi*, *pri glasbeni umetnosti*. Poleg teh besed je v slovar vključeno tudi temeljno besedišče, npr. besede, ki poimenujejo družinske člane, vključno z besedami, pri katerih imajo učenci težave z zapisovanjem glasov s črkami, npr. *glasba*, *čevlji*, ali pregibanjem, npr. *hči*. Iztočnice so knjižne besede, zaznamovanost ni označena, izjema so kvalifikatorji za predmetno področje, čustveno obarvano in slabšalno. Za pomensko razlago so navedeni zgledi rabe v obliki kolokacij in povedi.

V *ŠSSJ* na portalu *Franček* so štiri rubrike. V rubriki *Kaj pomeni ta beseda?* so pomenske razlage z ilustrativnim gradivom in morebitne stalne besedne zveze in frazemi. V rubriki *Kako pregibam to besedo?* so zapisane vse pregibne oblike določenega samostalnika, pridevnika in glagola v sedanjiku. V rubriki *Kako izgovorim to besedo?* je na voljo zvočni posnetek izgovora iztočnice, v rubriki *Poišči besede s podobnim pomenom* pa so sopomenke iz *Sinonimnega slovarja slovenskega jezika*. Portal *Franček*

¹⁰ *eSSKJ* je novi temeljni informativno-normativni razlagalni rastoči slovar slovenskega knjižnega jezika (*eSSKJ* Predgovor 2017).

¹¹ Pri sestavljanju slovarjev je zelo pomembno upoštevanje uporabnikovih zmožnosti. Te so v obdobju otroštva in mladostništva različne in se spreminjajo, zato en šolski slovar za vse razrede ni primeren. Tudi v tuji literaturi smo zasledili predloge za večstopenjski šolski slovar (npr. Landau 2001: 25; Tarp, Gouws 2012: 345), pri nas pa sta ga predlagala že Weiss (2001) in T. Rozman (2010).

¹² Izšel je tudi v pdf-obliki kot znanstvena izdaja z nekoliko daljšim uvodom, v katerem je pojasnjena metodologija.

¹³ Tipologija pomenskih razlag v *ŠSSJ* je podrobno predstavljena v prispevku Š. Petrić Žižić (2020).

in v okviru tega *ŠSSJ* sta tudi z oblikovnega vidika prilagojena ciljnim uporabnikom in vsak slovarski sestavek je opremljen s slikovnim gradivom.

3.1.2 Druge vsebine na portalu *Franček*

Na portalu so poleg *ŠSSJ* še druge vsebine, npr. *Kje je kaj v slovnici* s povezavami do vsebin *Kratkoslovnice* (Ahačič 2017a) in *Slovnice na kvadrat* (Ahačič 2017b), povezava do slovarskega spletišča *Fran* in do *Jezikovne svetovalnice za učitelje*. V rubriki *Pogoste napake* so primeri povedi s pogostimi ali tipičnimi pravopisnimi in slovničnimi napakami iz avtentičnih besedil učencev iz korpusa *Šolar* in z ustreznimi popravki teh napak. Obogatitev portala je tudi *Črkozmed*, ki uporabikom/učiteljem omogoča sestavo delovnih listov z različnimi jezikovnimi nalogami. Primeri za naloge se izpisujejo samodejno, naloge pa so takega tipa, da omogočajo izpis rešitev. V rubriki *Vaje* so že vnaprej pripravljene naloge z rešitvami o določeni jezikovni vsebini, razvrščene glede na jezikovno temo in glede na razred. Predvsem zato, da lahko učenec sam preveri rešitve, so naloge objektivnega tipa ter prve in druge zahtevnostne ravni. Popestritev je igra *Besedoboj*, ki si jo učenci lahko naložijo na svoje mobilne telefone in tekmujejo v navajanju besed, ki ustrezajo različnim omejitvam.

3.1.3 Možnosti za izboljšavo

Možnosti za izboljšavo oz. nadgradnjo portala *Franček* je še veliko, predvsem gre za širjenje obsega *ŠSSJ* s številom gesel, za dodajanje novih nalog in raznih drugih didaktičnih iger in za oblikovno izboljšanje obstoječih nalog. Portal bo treba obogatiti še z navodili oz. uvodom v *ŠSSJ* z uporabnikom prilagojenimi in razumljivimi prikazi zgradbe slovarskih sestavkov, dodali pa bi lahko še seznam krajšav, ki se pogosto uporabljajo in na katere učenci naletijo v učnih gradivih.

4 Sklep

V Sloveniji se je v okviru izobraževanja pri pouku (slovenščine) prevladujoče uporabljala *SSKJ*, čeprav ta ni namenjen mlajšim osnovnošolcem. Potreba po slovenskem šolskem slovarju, prilagojenem spoznavno-jezikovnim zmožnostim šolarjev, se je pojavila v začetku 21. stol. in se je udeležila l. 2021 s portalom *Franček*, ki je prosto dostopen na spletu. Na *Frančku* so mdr. *ŠSSJ* z nekaj več kot 2000 gesli, povezave do vsebin iz šolskih slovnice in do jezikovne svetovalnice za učitelje ter naloge za razvijanje jezikovne zmožnosti. Pomembno in zaželeno je predvsem to, da bi učitelji in učenci ob kakovostnem konceptu portala *Franček* prepoznali njegovo uporabno vlogo in da bi raba tega portala postala stalnica pri pouku.

VIRI IN LITERATURA

- Kozma AHAČIČ, 2017a: *Kratkoslovnica: Slovenska slovnica za osnovno šolo*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Kozma AHAČIČ, 2017b: *Slovnica na kvadrat: Slovenska slovnica za srednjo šolo*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Beryl T. Sue ATKINS, Michael RUNDELL, 2008: *The Oxford guide to practical lexicography*. New York: Oxford University Press.
- Henri BÉJOINT, 2010: *The Lexicography of English: From Origins to Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Milena BLAŽIČ, 1997: Razumevanje frazemov na razredni stopnji osnovne šole: Izsledki ankete. *Sodobna pedagogika* 48/7–8. 406–12.
- Erika CABASSUT, 1997: Phraseme in der Kinderwelt. *Phraseme in Kontext und Kontrast*. Ur. Gertrud Greciano, Anneli Rothkegel. Bochum: Brockmeyer. 9–15.
- Monika ČEBULJ, 2013: *Raba slovarja v 1. in 2. triletju osnovne šole*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani. [Na spletu](#).
- Ankica ČILAŠ ŠIMPRAGA, Ljiljana JOJIČ, Kristian LEWIS, 2008: *Prvi šolski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Nina DRSTVENŠEK, 2003: Vloga besedilnega korpusa pri postavitvi geselskega članka v enojezičnem slovarju. *Jezik in slovstvo* 48/5. 65–81. [Tudi na spletu](#).
- eSSKJ Predgovor. 2017. [Na spletu](#).
- Lara GODEC SORŠAK, 2015: Slovenski otroški šolski slovar. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis. 1. del*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: FF (Obdobja, 34). 243–50. [Tudi na spletu](#).
- Lara GODEC SORŠAK, 2019: *Zasnova šolskega slovarja za otroke v 1. in 2. vzgojno-izobraževalnem obdobju* [Doktorska disertacija]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Barbara HANUŠ, Irena ŠIMENC MIHALIČ, Damjana ŠUBIČ, 2000: *Moj slovar*. Ljubljana: DZS.
- Annelies HÄCKI BUHOFER, 2004: Spielräume des Sprachverstehens: Psycholinguistische Zugänge zum individuellen Umgang mit Phraseologismen. *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest*. Ur. Kathrin Steyer. Berlin: Walter de Gruyter.
- Howard JACKSON, 2003: *Lexicography: An introduction*. London: Routledge.
- Majda KAUČIČ BAŠA, 2001: Slovenski šolski slovar v zamisli Petra Weissa. *Sodobna slovenska narečna poezija: Ciril Kosmač in razvoj povojne slovenske proze*. Ur. Zoltan JAN. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 189–92.
- Tatjana KOKALI, 2002: *Besede nagajivke. Učni pripomoček za učence od 2. do 5. razreda devetletne osnovne šole*. Trzin: Založba Izolit.
- Iztok KOSEM, 2006: Definijski jezik v Slovarju slovenskega knjižnega jezika s stališča sodobnih leksikografskih načel. *Jezik in slovstvo* 51/5. 26–45. [Tudi na spletu](#).
- Erika KRŽIŠNIK, 1994: Frazeologija kot »izražanje v podobah«. *Pouk slovenščine malo drugače*. Ur. Martina Križaj Ortar, Marja Bešter, Erika Kržišnik. Trzin: Založba Different. 91–140.
- Sidney I. LANDAU, 2001: *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Robert LEW, Gilles-Maurice de SCHRYVER, 2014: Dictionary Users in the Digital Revolution. *International Journal of Lexicography* 27/4. 341–59. [Tudi na spletu.](#)
- Martina OŽBOT, 2015: Jezikovni priročniki – med navidezno in dejansko funkcionalnostjo. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis, 1. del*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: FF (Obdobja, 34). 39–45. [Tudi na spletu.](#)
- Diane E. PAYNTER, Elena BODROVA, Jane K. DOTY, 2005: *For the Love of Words: Vocabulary Instruction that Works, Grades K – 6*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Špela PETRIC ŽIŽIČ, 2020: Tipologija razlag v Šolskem slovarju slovenskega jezika. *Slavistična revija* 68/3. 391–409. [Tudi na spletu.](#)
- Portal Franček. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. [Na spletu.](#)
- Alenka ROT VRHOVEC, 2020: *Poučevanje učencev, katerih prvi jezik ni slovenski*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Tadeja ROZMAN, 2009: The dictionary of Standard Slovenian – a(n) (un)faithful companion?. *Jezična politika i jezična stvarnost*. Ur. Jagoda Granić. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 126–36.
- Tadeja ROZMAN, 2008: Mother-tongue's little helper: (The use of the monolingual dictionary of Slovenian in school). *Proceedings of the XIII EURALEX international congress (Barcelona, 15-19 July 2008)*. Barcelona: Documenta universitaria. 1317–24.
- Tadeja ROZMAN, 2010: *Vloga enojezičnega razlagalnega slovarja slovenščine pri razvoju jezikovne zmožnosti* [Doktorska disertacija]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Marko STABEJ, 2009: Slovarji in govornici: kot pes in mačka?. *Jezik in slovnstvo* 54/3–4. 117–38. [Tudi na spletu.](#)
- Marko STABEJ, Tadeja ROZMAN, 2011: Slovarji, učitelji in šolarji. *Izzivi sodobnega slovenskega slovaropisja*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 49–58.
- Marko STABEJ, Tadeja ROZMAN, Nataša PIRIH SVETINA, Nina MODRIJAN, Boštjan BAJEC, 2008: *Jezikovni viri pri jezikovnem pouku v osnovni in srednji šoli: končno poročilo z rezultati dela*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Bo SVENSÉN, 2009: *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-making*. New York: Cambridge University Press.
- ŠSSJ: *Šolski slovar slovenskega jezika*. Portal Franček. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. [Na spletu.](#)
- Damjana ŠUBIC, Breda SIVEC, 2002: *Moj prvi slovar*. Ljubljana: DZS.
- Sven TARP, 2011: Pedagogical Lexicography: Towards a New and Strict Typology Corresponding to the Present State-of-the-Art. *Lexicos* 21. 217–31. [Na spletu.](#)
- Sven TARP, Rufus H. GOUWS, 2012: School Dictionaries for First-Language Learners. *Lexicos* 22. 333–51. [Na spletu.](#)
- Peter WEISS, 2001: Slovenski šolski slovar. *Sodobna slovenska narečna poezija: Ciril Kosmač in razvoj povojne slovenske proze*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 179–88.
- Kate WILD, Adam KILGARRIFF, David TUGWELL, 2013: The Oxford Children's Corpus: Using a Children's Corpus in Lexicography. *International Journal of Lexicography* 26/2. 190–218.

Andreja ŽELE, 2009: O geslovníku za novi slovar slovenskega jezika. *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika*. Ur. Andrej Perdih. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 75–82. [Na spletu](#).

SUMMARY

In Slovenia, the general dictionary *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Dictionary of the standard Slovenian language) has been used in the context of teaching (Slovenian language), although it is not intended for younger, primary school students. The need for a school dictionary adapted to the cognitive-linguistic abilities of school children was identified more than 20 years ago by Weiss (2001) and was later taken up by T. Rozman (2010). The article presents the starting points for a school dictionary intended for students from 1st to 5th grade of primary school, designed by L. Godec Soršak (2019). Based on this, in 2021, as part of the project “Webportal Franček, language consulting for Slovenian teachers and school dictionary of the Slovenian language” under the authorship of Š. Petric Žižić the *Šolski slovar slovenskega jezika* (The school dictionary of the Slovenian language) was created. Besides the school dictionary, the *Franček.si* portal contains other interesting language content, and it is desirable that teachers and students recognize its useful role in addition to the high-quality concept of the portal.

